

Velika bunjevačka skupština 1941.

Vladimir Nimčević*

Sažetak

Na drugi dan Duhova 2. lipnja 1941. u crkvi sv. Terezije Avilske u Subotici posvećena je mađarska zastava s bunjevačkim natpisom „U znak vjernosti i odanosti – Bunjevci“. Mađarski tisak piše da je tom prigodom gotovo 4000 sudionika skupštine prošetalo kroz grad u svečanoj povorci. U organizaciji okupacijskih vlasti, u prostorijama mađarskog društva „Levente“ održana je Velika bunjevačka skupština, na kojoj su se prisutni bunjevački prvaci odrekli Jugoslavije i izrazili vjernost mađarskoj domovini. Skupština je imala veliki publicitet u mađarskom tisku. Njen osnovni cilj bio je legitimizacija aneksije Bačke, koju je Mađarska provela 1941.

Ključne riječi: Velika bunjevačka skupština, Subotica, 1941. godina, Marko Jurić, Grga Vuković

Uvod

Lojalnost je bila uvjet uživanja ljudskih i manjinskih prava u totalitarnim režimima. „Lojalnost u zamjenu za manjinska prava“, tako je ukratko glasio odgovor mađarskog ministra unutarnjih poslova Ferenc Keresztes-Fischera u Subotici rujna 1943. delegaciji Hrvatske kulturne zajednice iz Subotice, koja je zahtijevala kulturnu autonomiju Bunjevaca i Šokaca (*Délvidéki Magyarország*). Alternativa, koju je Keresztes-Fischer predočio predstavnicima Hrvatske kulturne zajednice, glasila je doslovno ovako: „U suprotnom, zamijenit ćemo vas za Mađare iz Slavonije!“ (Stošić 1991: 22-23).

U organizaciji okupacijskih vlasti, u Subotici je na drugi dan Duhova 2. lipnja 1941. održana velika bunjevačka narodna skupština. Skupština je dobila veliki publicitet u mađarskom tisku.¹ Svečanost je počela u crkvi sv. Terezije Avilske, gdje je odslužena sveta misa i posvećena zastava s bunjevačkim natpisom „U znak vjernosti i odanosti – Bunjevci“. Zatim su sudionici skupštine u zatvorenim kolonama (uku-

* master povijesti, Subotica

¹ O velikoj bunjevačkoj skupštini 1941. najviše detalja donosi subotički list *Hírlap*. Citirani broj *Hírlap* (*Hírlap*, 4. VI. 1941.) je u oštećenom stanju i nalazi se u tzv. Češkom magazinu Biblioteke Matice srpske.

pno oko 4000 duša) otišli u dom „Levente“ (nekada kino „Jadran“, sada kazališna scena), koji je bio određen za mjesto skupštine (*Hírlap*).

Subotička bunjevačka skupština je u mnogo čemu slična Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 25. studenoga 1918. na kojoj su delegati glasovali za odcjepljenje Vojvodine od Mađarske i njeno priključenje Srbiji. Međutim, dok je novosadska skupština održana pod zaštitom srpske vojske i trebala legitimirati odcjepljenje Vojvodine od Ugarske, dotle je subotička bunjevačka skupština, suprotno njoj, održana pod zaštitom mađarskih vojnih vlasti i trebala legitimizirati priključenje Bačke Mađarskoj.

Sudionici velike bunjevačke skupštine u Subotici 1941.

Na subotičkoj skupštini su čak bili prisutni neki od aktera koji su dvadeset i dvije godine ranije u Novom Sadu glasovali za priključenje Vojvodine Srbiji. U prvom redu to je bio predratni šef subotičkih radikala Marko Jurić te manje poznati Pero Bajić. Na skupštini su prisustvovali još stari bunjevački prosvjetni radnik Mijo Mandić, bivši gradonačelnik Subotice Ladislav Lipozenčić (prije Drugoga svjetskoga rata član Jugoslavenske radikalne zajednice), bivši narodni zastupnik Miško Prčić, Blaško Skenderović, Blaško Dulić, Josip Tumbas Loketić, bivši senator Geza Sekelj, zemljoposjednik Stipan Peić, Emil Palić, Roko Mamuzić, Babijan Horvacki, predsjednik udruženja zemljoposjednika Antun Vuković, zemljoposjednik Jašo Čović, veterinar Grgo Čović, zastupnički kandidat Jugoslavenske radikalne zajednice 1935. Josip Vukov, predsjednik udruženja zanatlija Kalman Pertić, Lojzija Šarčević, Matija Sekelj, zemljoposjednici Vince i Pajo Šokčić, predsjednik Bunjevačke čitaonice Lojzija Vujković Bukvić, Stipan Stipančević, Josip Kusulja i delegacija somborskih Bunjevaca pod vodstvom Grge Vukovića (*Hírlap*).

Većina sudionika imala je i prije rata vidljivu ulogu u javnom i političkom životu Subotice. Marko Jurić je bio predsjednik Mjesnog odbora Jugoslavenske radikalne zajednice, narodni zastupnik u više navrata (1923., 1925., 1927. i 1938.) i gradonačelnik Subotice 1938. – 1939. Ladislav Lipozenčić je bio marioneta u rukama Marka Jurića. Lojzija Vujković Bukvić je bio agitator Jugoslavenske radikalne zajednice pred prosinačke izbore 1938. godine. Miško Prčić je bio suradnik Blaška Rajića do 1929., kada se stavio na raspolaganje diktatorskim režimima. Emil Palić je bio gospodarstveni stručnjak iz Beograda. Predavao je na Katedri hrvatsko-srpskog jezika pri Višoj pedagoškoj školi u Budimpešti. Od 1957. do 1967. bio je honorarni predavač na Filozofskom fakultetu Sveučilišta *Loránd Eötvös* u Budimpešti. Bio je rukovoditelj večernjeg tečaja za hrvatsko-srpski jezik (pri Lektoratu za strane jezike). Odlukom ministra prosvjete 1967. postao je titularni profesor višeg školstva (Mokuter 1976: 229-230).

Tijek skupštine

Na skupštini je mađarske vlasti zastupao vojni zapovjednik Subotice Dezső Bittó, koji se pojavio nekoliko minuta prije 11 sati. Primio ga je Petar Krmpotić. U

pratnji vojnog zapovjednika su bili bivši gradonačelnik Károly Bíró, civilni izvjestitelj vojne uprave za Bačku i Baranju József Szmolenszki, bivši glavni bilježnik Subotice János Völgyi, zamjenik vojnog zapovjednika Subotice pukovnik Elemér Damó, bivši državni tužitelj sudbenih stolova gradova Bačkobodroške županije Subotice i Baje dr. Josip Mamužić, somborski župnik, papski komornik i član somborskog gradskog senata Antun Skenderović i javni bilježnik iz Bačke Topole Sándor Pummer.²

Onog trenutka kada je vojni zapovjednik Dezső Bittó ušao u vijećnicu, počelo je intoniranje mađarske himne. Skupštinu je potom otvorio svečanim govorom zemljoposjednik i visoki gradski službenik u mirovini Đula Skenderović. On je pozdravio visoke goste i izjavio da su se Bunjevci okupili kako bi izrazili radost što su ponovno došli pod zaštitu svete krune Sv. Stjepana:

„Godine 1848. je bilo pitanje: kome pripadaju Bunjevci? Da li Jelačićevim ustaničkim postrojbama, ili Mađarima? Bunjevci su bez izuzetka stali na stranu Mađara i kod Kaponje odbili srpske ustanike. Njihova odanost mađarskoj domovini zapečaćena je njihovom krvlju. U Svjetskom ratu (Prvom svjetskom ratu – prim. V. N.) smo junački branili mađarsku domovinu, a ni danas ne možemo imati drugu želju nego da budemo to što smo nekada bili. Okupili smo se zato kako bismo izrazili radost što smo ponovno došli pod zaštitu svete krune Sv. Stjepana. Izražavamo svoju odanost i privrženost narodu koji nas je uvijek prihvaćao i smatrao nas braćom. Izražavamo svoju odanost i privrženost prvom Mađaru gospodinu regentu Miklósu Hórthyju vitezu od Nagybánye, koji je preuzeo pokroviteljstvo nad Bunjevcima i tako osvojio srca svih nas.“ (*Hírlap*).

Poslije Đule Skenderovića pred mikrofon je stao predsjednik udruženja invalida Pero Bajić te u ime bunjevačkih vatrogasaca i ratnih vojnih invalida rekao: „Ako su se Mađari i Bunjevci mogli zajedno boriti u Velikom ratu i živjeti u miru u ovoj zemlji prije Velikog rata, onda mogu i u budućnosti raditi sa svojom braćom u interesu izgradnje nove Mađarske. Dvadeset i tri godine tuđinske vladavine bile su za nas teška škola. Naučile su nas da više volimo i cijenimo zemlju u kojoj počivaju naši pretci. Mi ratni invalidi i vatrogasci izjavljujemo da želimo raditi na obnovi Mađarske i želimo biti odani građani svetostjepanske Mađarske. Spremno i predano slijedimo svaku komandu našeg jedinog vođe, našeg regenta Miklósa Horthyja viteza od Nagybánye i ako treba spremni smo dati veće žrtve i boriti se junačkije nego u Velikom ratu.“ (*Hírlap*). Inače, Pero Bajić je na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 1918. glasovao za priključenje Vojvodine Srbiji. On je 1941. srpsku vladavinu nazivao tuđinskom vladavinom.

Nakon Pere Bajića govorio je predstavnik somborskih Bunjevaca Grga Vuković. On je, među ostalim, rekao: „Pored Mađara ovdje moram u prvom redu spomenuti ulogu vojvođanskih Bunjevaca, koji su najvećim dijelom ostali vjerni mađarskoj državnoj ideologiji i svetostjepanskoj ideji. Više puta su se borili rame uz rame s mađarskom braćom u teškim danima okupacije... Bunjevci su dali svoj udio u borbama

² Sándor Pummer je prije rata bio član Hrvatske seljačke stranke. On je agitirao za HSS u mađarskim sredinama i izvještavao visoke dužnosnike HSS-a o prilikama mađarske manjine u Vojvodini (*Hrvatski dnevnik*, 19. IX. 1940, br. 1577, I. izdanje, str. 5).

protiv Turaka odmah poslije doseljavanja u mađarsku domovinu. Dokaze svoje vjernosti mađarskoj domovini naročito su dali 1848., kada je pobunjenička srpska vojska, u svojim nastojanjima da osnuje Vojvodinu, pozvala Bunjevce da se bore ruku pod ruku za uspostavljanje Vojvodine. Bunjevci se nisu odazvali na poziv srpskih pobunjenika, nego su se priključili mađarskoj domobranskoj vojsci koja se hrabro borila za domovinu 1848./1849. Iz samog Sombora je 800 bunjevačkih mladića pod vodstvom odvjetnika Žuljevića (Damjan Žuljević? – primj. V. N.) prešlo u Suboticu i priključilo se tamošnjoj domobranskoj vojsci da ovim daju izraza svojoj vjernosti i odanosti... Započinjemo novi život puni povjerenja i nade da će mađarski narod i dalje biti darežljiv, da nas neće smatrati drugorazrednim građanima kao što su nas smatrali Srbi, nego da će nas smatrati braćom, koja žele da svim silama sudjeluju u izgradnji ljepše budućnosti Mađarske. Mi Bunjevci i Šokci u bivšoj Jugoslaviji patili smo više nego ijedan drugi narod“. (*Hírlap*). Potom je govorio Josip Mamužić, a Károly Bíró, bivši gradonačelnik Subotice, preuzeo je posvećenu mađarsku zastavu – simbol odanosti Bunjevaca. Na kraju je odlučeno da se pošalje telegram regentu Miklósu Hórtiju. Rad skupštine je zabilježila Mađarska informativna agencija, a prenijele su ga sve vodeće budimpeštanske mađarske novine: *Esti Ujság, Függetlenség, Magyar Nemzet, Nemzeti Ujság, Pesti Hírlap, Ujság* i druge.

Marko Jurić

Neki od sudionika Velike narodne skupštine, sudjelovali su na Velikoj narodnoj skupštini 25. studenoga 1918. u Novom Sadu, koja je proklamirala priključenje Bačke Srbiji. Među njima najznačajniji je bio Marko Jurić (1880. – 1949.), predratni političar, najpoznatiji po svom govoru u Narodnoj skupštini u Beogradu 1927.³ Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata je podupirao ratne napore Austro-Ugarske. Kao liferant opskrbljivao je austrougarsku vojsku poljoprivrednim proizvodima. Kraj rata je dočekao s višestruko uvećanim bogatstvom. Poslije rata su mu se ukazale prilike na političkoj sceni. Bio je jedan od 75 predstavnika Subotice na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu. Postoji priča da je nosio hrvatsku zastavu na čelu kolone, koja je išla u Novi Sad.

Bio je član vladajućih političkih stranaka tadašnje jugoslavenske državne zajednice. Od 1920. do 1929. bio je visoki dužnosnik mjesne organizacije Narodne radikalne stranke, a od 1935. do 1941. Jugoslavenske radikalne zajednice. Bio je praktično vladin povjerenik za sjevernu Bačku, jer je uživao brojne funkcije u javnoj upravi Subotice. Za nagradu je dobio brojne beneficije. Isporučivao je svoje mlijeko subotičkoj bolnici. Dobivao je povoljne kredite od banke Dunavske banovine.

Godine 1927. je održao govor u Narodnoj skupštini u Beogradu, u kojem je veličao srpske vlasti. Međutim, kada je 11. travnja 1941. Mađarska povratila vojnim putem vlast nad Suboticom, priklonio se novim gospodarima. Primljen je u audijen-

³ Više o Marku Juriću vidi u: Nimčević, Vladimir. 2021. Gazda Marko – politička karijera jednog prvaka bačkih Hrvata od 1918. do 1939. *Godišnjak za znanstvena istraživanja ZKVH-a* 13: 107-118.

ciju kod mađarskog zapovjednika Dezsőa Bittóa. Međutim, nije uspio time mnogo postići. Prešutna amnestija za sudjelovanje na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu i poziv na veliku bunjevačku skupštinu bili su nagrada za njegovu dobro odigranu ulogu „dobrog Bunjevca“. Poslije rata su mu komunisti oduzeli svu imovinu: 138 hektara zemlje u okolini Subotice (kod Žednika).

Grga Vuković

Jedna od središnjih figura Velike narodne skupštine Bunjevaca u Subotici bio je Grga Vuković (1894. – 1957.), odvjetnik i predratni političar s prostora Sombora. Podrijetlom je bio iz Čonoplje. Gimnaziju je završio u Kalači, a pravo u Budimpešti. Kod Apelacijskog suda u Novom Sadu položio je 24. lipnja 1925. odvjetnički ispit i otvorio svoj ured u Somboru (*Neven*). Bio je predsjednik kotarske organizacije Hrvatske seljačke stranke za somborski kotar (*Jutarnji list*, 6. IV. 1940, 10.128, II. izd.: 8). Zalagao se za autonomiju Vojvodine (*Jutarnji list*, 17. III. 1940, 10.110, II. izd.: 7). Za hrvatski list *Obzor* je na sljedeći način obrazložio svoju ideju o autonomiji Vojvodine: „Želim naglasiti, da je politika HSS, kao najdemokratskije stranke u Vojvodini, u tome, da Vojvodina dobije svoju autonomiju i postane posebna federativna jedinica prilikom preuredjenja države na istim pravima kao i ostale jedinice, tim prije jer u Vojvodini postoji jak pokret za autonomiju, u kojem se pokretu nalazi i većina Srba i većina Hrvata kao i Mađjara i Nijemaca. Zato smatramo, da se svakako mora poštivati volja naroda u Vojvodini prilikom rješavanja pitanja Vojvodine.“ (*Obzor*). Oženio je 19. VIII. 1939. Anu Raić u somborskoj župnoj crkvi (*Subotičke novine* 1939: 7). Koncem 1940. imenovan je za predsjednika upravnog odbora rimokatoličke crkvene općine u Somboru (*Hrvatski dnevnik* 1635 (1940): 13).

Za vrijeme okupacije surađivao je s mađarskim vlastima. Ušao je u mađarsku skupštinu 1942. Na saborskoj sjednici od 3. XII. 1942. održao je govor o Bunjevcima i zatražio pravedan tretman za njih. Pred slom okupacijskog sustava, napustio je Sombor. Poslije rata živio je u emigraciji u Njemačkoj. Bio je predsjednik Prosvjetnog i dobrotvornog društva „Radić“ u Münchenu. Umro je 23. IX. 1957. (*Hrvatska revija* 1957: 84).

Zaključak

Velika narodna skupština, održana na drugi dan Duhova 2. lipnja 1941. u prostorijama današnjeg kazališta „Jadran“, predstavlja veliku nepoznanicu u povijesti bačkih Bunjevaca. Srpski povjesničari ne znaju ništa o ovoj skupštini, niti o njenim sudionicima. Drugim riječima, skupština predstavlja jednu veliku prazninu u srpskoj historiografiji. Sudjelovanje Bunjevaca na Velikoj narodnoj skupštini Srba, Bunjevaca i drugih naroda Vojvodine 1918. je neusporedivo bolje istraženo i pokriveno kako u medijima tako i u stručnoj literaturi. Velika bunjevačka skupština 1941. je imala samo trenutačno političko značenje, jer kroz tri godine odnosi snaga na terenu postali su suštinski drukčiji. Okupacijski sustav je slomljen, a jugoslavenska vlast je

obnovljena. Bunjevci više nisu sloveli kao mađarski rodoljubi, nego kao jugoslaven-
ski rodoljubi. Štoviše, participacija Bunjevaca u jugoslavenskim tijelima vlasti bila je
veća i značajnija nego pod mađarskim okupacijskim sustavom. Posljedično, okupa-
cijsko vrijeme je palo u zaborav, a s tim u svezi i velika bunjevačka skupština održana
u okupacijskim uvjetima radi legitimizacije priključenja Bačke Mađarskoj.

Izvori

Mokuter, Ivan. 1976. Emil Palich. *Studia Slavica*. 22-23: 229-230.

Nimčević, Vladimir. 2021. Gazda Marko – politička karijera jednog prvaka bačkih
Hrvata od 1918. do 1939. *Godišnjak za znanstvena istraživanja ZKVH-a* 13:
107-118.

Stošić, Emil. *Glasnik: hrvatski politički tjednik*, 12. IV. 1991: 22-23.

Délvidéki Magyarorság, 1943, 31. 8.: 5.

Hírlap (Szabadka), 4. VI. 1941.

Hrvatska revija VIII/1, 1957.

Hrvatski dnevnik, 16. XI. 1940., br. 1635, I. izdanje.

Hrvatski dnevnik, 19. IX 1940., br. 1577, I. izdanje.

Jutarnji list, 6. IV. 1940., 10.128, II. izdanje.

Jutarnji list, 17. III. 1940., br. 10.110, II. izdanje.

Neven, 2. VII. 1925.: 3.

Obzor, 19. III. 1940.: 64.

Subotičke novine, 25. VIII. 1939.

Summary

Great Assembly of Bunjevci in 1941.

On the second day of Pentecost, on June 2, 1941, the Hungarian flag with the Bunjevci inscription "In sign of fidelity and loyalty - Bunjevci" was consecrated in the church of St. Teresa of Avila in Subotica. The Hungarian press wrote that on that occasion, almost 4,000 participants of the assembly walked through the city in a ceremonial procession. Organized by the occupying authorities, Great Assembly of Bunjevci was held in the premises of the Hungarian society "Levente", where the present representatives of Bunjevci renounced Yugoslavia and expressed their loyalty to the Hungarian homeland. The Assembly was given extensive publicity in the Hungarian press. Its main goal was to legitimize the annexation of Bačka, which Hungary carried out in 1941.

Keywords: Great Assembly of Bunjevci, Subotica, 1941, Marko Jurić, Grga Vuković